

ALINA KOCHAŃCZYK
A vidéki lét tájai

Gondolatok Marek Danielkiewicz lírájáról

Lassan negyed évszázada már annak, hogy megjelent Marek Danielkiewicz első verseskötete. A *Nie ma miejsca dla przyjezdnych (Nincs hely az érkezőknek)* címet viselő kis könyv fülszövegéről farkasszemet nézett az olvasóval egy fiú, akit a kötet megjelenésekor (1987-ben) születési dátuma alapján már korántsem lehetett fiúnak nevezni. Még a könyvben szereplő legkorábbi versek is kamaszkort átlépő költő tolla alól kerültek ki. Mindezek ellenére a szerző maga érezte magát fiúnak, nem akarta még elérni azt az állapotot, amelyben az ember meghatározza saját önazonosságát, ösztönösen képessé válva arra, hogy a valóságot ésszerűsítse és értelemmel töltsse meg. A költő, megfosztatva a gyermekkortól, „az otthontól, amely megszűnt mesekastély lenni”, megmaradt annak a „fiúnak”, aki védtelenül áll az őt bilincsként szorító hely hétköznapiságával szemben, olyan „fiúnak”, aki elveszett önmagában, saját szükségleteiben, elvárásaiban, vágyaiban, álmaiban. A karcsú kötet versein végighúzódo legfontosabb gondolatsor rámutat arra a mély drámára, amelyet önmaga férfiként, érett felnőttként, költőként történő meghatározása jelent a költőnek. Ki vagyok én, kinek kellene lennem, ki szeretnék lenni, kivé nem szabad válnom, kivé nem válhatok soha, mert itt és most adatott meg élnem – ezekre a kérdésekre, problémákra keresett választ a szerző.

A „fonák élet” tudata, a kirekesztettség, a magány érzése áradt Danielkiewicz első kis kötetének minden verséből; a keserű önironia mögül néha nagyon egyértelmű kétségbeesés bukkant elő:

*Én jó vagyok
és engem nevelhettek
Ne dobjátok el az olyan srácokat
mint én
Velem
kítartóan
kell foglalkozni*

*Ne dobjátok el
csak azon változtassatok
ami a fejemben van*

Chłopak z prowincji (A vidéki fiú) – ezt a címet viselte a Marek Danielkiewicz 1988–2003 között írt verseit tar-

talmazó, 2004-ben megjelent kötete. Tízegynehány költemény, kis prózakezdemény – terjedelmét tekintve szerény, ám szép kiállítású könyvecske. Lubartówban, a szülőhelyen – mint mindenütt vidéken – sajátos légkör uralkodik, az idő mintha lassabban, de kérlelhetetlenebbül telne, a legmindennapibb gondok pedig felnagyítódnak, nyomasztóan hatnak az emberre. A költő számára itt semmi sem megy könnyen, semmi sem kedvez neki. Álmos szürkeség, fojtogató hétköznapiság. Rövid napok, rövid lélegzetvételek. „Félholt” emberek, ahogyan a költő érzékeli, még a Hold is „félholt”. Az élet itt reménytelen ténfergés, semmi célja, semmi értelme. A vidéki lét önmagában megoldhatatlan dráma. Hogyan lehet itt élni?

*Azt gondolod, hogy innen elsökhetsz
Megálmodtad az elválást
Nyomasztó hátizsák várta az útra kelésről szóló döntést*

Hogyan legyen költő az ember vidéken? Hogyan éljen ebben az ellenséges világban, hogy ne veszítse el küldetésstudatát, megőrizze alkotó erőit? A Drohobyczban született Bruno Schulz esete a múlt század harmincas éveiben annyiban volt szokatlan, hogy Schulz mindazt, ami alkotóként korlátozta, át tudta alakítani művészetét inspiráló forrássá. A megszokottban észre tudta venni a szokatlant, és azt a költészet rangjára tudta emelni. Marek Danielkiewicz a jelek szerint a Schulz által kijelölt ösvényen halad. Nem fedezte fel azonnal ezt az ösvényt, de – úgy tetszik – kezdettől fogva a közelében járt. *Sen nocy letniej (Nyáréji álmom)* című (az első kötetben megjelent) versében az álmos városka zsibbadtságából a sápadt holdfény „álmos kísérteteket – vidéki költöket” hív elő. Az alvó vidék mintha még reménytelenebb volna, mint amilyen a nappali jövőmenés idején. „Vidéki költők” – már magában ebben a meghatározásban is érezni azt a szomorúságot, amely áthatja az egész városkát. Az alvás a vidék létformája. Ez a jelenség, amely lényegében a valóság rejtett rendjének része, s amely fájdalmasan érintheti azt, akit túlérzékenységgel vert meg vagy inkább áldott meg a sors, a jelek szerint felébresztheti a költői hajlamot. Ezt látjuk már Danielkiewicz egyik legkorábbi versében is: az ébrenlét félálomba hajlik, és ekkor a valóság megmutatja egzotikus oldalát:

*Az oltáron két páva
Legyezi egymást farktollaival
Szarvas suhan erdő sűrűjében
A résnél patkány forgolódik
A szombat kezdetét
Egészen közel cirpegi az óra*

*Bóklászom a zsidó temetőben
Szedegetem az üvegcserepet
Kezemet eső mossa*

*A jázmin idejében jön felém
A kecsketejben fűrésztött férfi
Nem lehet fölismerni benne az Urat
Az ablakokban gyertyák lobognak
Az élők nem látják
A holtak nem értik*

A lubartóvi költő mintha kezdettől fogva különleges terhet: a múlt emlékének cipelné magával. Vagy talán csak azért fordul a múlt felé, mert a jelen elviselhetetlen? Vagy talán az a csak nagyon keveseknek megadatott különleges képesség, a múlt tisztán látásának képessége irányítja őt a múlt felé? Saját múltjának és az általános, történelmi múltnak az átható ismerete. *Haladok előre egész múltammal, amelytől nem tudok megszabadulni* – vallott ennek a jelentől való elszakadásnak a kínjáról első verseinek egyikében. Cipeli magával a zsidó Lubartów múltját, hangokat hall még a XIX. század távolából is, s a múlt időnek ebben a zajában keresi önmagát, keresi azt, ami költővé teszi, és ami legszemélyesebb lelki sajátosságát jelenti. Ezek a legnagyobb értékek, amelyeket képzeletének köszönhet, képzeletének, amely állandó működésével kitágítja a mindennapi lét szűk terét.

Az elmúlt idő túlságosan is érezhető bolyhossága – olvassuk a *Lubartów* című versben, és megint Schulz jut eszünkbe. Az időnek Danielkiewicznél is, Schulznál is anyagra jellemző tulajdonságai vannak: szorongat, beken, fojtogat, rabságban tart. A jelen idő ugyanúgy, mint az alóla folyton kitekingető, leselkedő múlt idő. Valójában mindkettő „kedvez a hallucinációknak”, de úgy tetszik, mélyebb nosztalgiába süllyeszti a költőt a múlt idő, amely – Schulznak, a *Fahajas boltok* szerzőjének szavaival élve – mintha a hivatalos történelmi időnek kizárólag a lubartóvi költőhöz tartozó, privát leágazása volna.

*A sírköveket szétmállasztják a fiókás fészkek
Visszafogott kiáltások a fák felől
Üregéből kiűzött vakond, a kőrakás alatt robotoló
vöröshangyák*

*A lustálkodó fiúk nyújtózkodnak
Elhagyogatják az évtizedeket – ugyanazok a fiúk,
járókelők nyomába szegődnek*

*Kaftános árnyak, zsinagógavázak, hamuval tisztogatott
hanuka-lámpa fénye*

(...)

*Elhagyogatják a délelőttöket a nem létező zsidótemető
füvében*

*Tanácsstalanság, mert kit érdekelnek a kihalt kertek,
Fodrászüzletek és szikvízüzemek.*

A *Chłopak z prowincji* (*A vidéki fiú*) című kötetben a versek között van egy prózai szöveg is, amely azonban erőteljesen közelít a költészethez. A szöveg látszólag nem más, mint részlet az 1908-ban, fiatalon elhunyt Ludwik Liciński lubartóvi írónak, a *Halucynacja* (*Hallucináció*) szerzőjének önéletrajzi elbeszéléséből. Danielkiewicz bizonyos értelemben azonosul hőisével, elbeszélésének is a sokatmondó *Halucynacje II.* (*Hallucináció II.*) címet adja. Csupán négyoldalnyi szövegről van szó, gazdag jelentéstartalmával azonban sok örömet szerez az olvasónak. A szerző különleges portrét festett a lubartóvi költőről, aki elveszve „a világ perifériáján” az „egy utcás” városkában írásművészetével védte törekény, halálos betegségtől fenyegetett életét az elmúlástól. Finom vonalakkal rajzolta meg a város egyszerre realista és álomszerű képét, a zsidó kisváros fullasztó légkörét, hősének lelkiállapotát, egyfajta totális betegség auráját. Miért nem szakadt ki innen Liciński, miért nem menekült Varsóba vagy Krakkóba, ahol hozzá közelálló irodalmi közeget találhatott volna? Danielkiewicz eltöpreng: lehet, hogy éppen azért nem, mert itt, Lubartóban a légkör jobban „kedvezett a hallucinációknak”, mint „a galíciai ábrándozás hazájában” (itt kétségkívül Schulz galíciai szülőföldjére történik utalás). Amikor Liciński következő, autoreflexív gondolatát olvassuk: *Nazarewicz lubartóvi könyvkereskedésének kirakata előtt ácsorogva eltöprengtem mindazon, ami oda vezetett, hogy írni kezdtem, sokkal inkább az elbeszélés szerzőjére, mintsem a hősére gondolunk. Miért kezdett írni? A személyiségnek talán a legnagyobb rejtélyéről, a művészi elhivatottság rejtélyéről van itt szó. Ahhoz, hogy az ember megfejtse, biztosan tudnia kell magáról, hogy ki is ő, miből fejlődik ki, mi alakítja? Danielkiewicz szüntelenül ilyesmikről faggatja önmagát.*

A lubartóvi költő versei feltárják szerzőjük belső életének különféle titkait. Felszínre hozzák fájdalmait, gyengeségeit, kudarcait, hiányérzeteit. A hiányokért, amelyekről nem kíméli meg a vidéki lét, kárpótolja a kultúra forrásaiból merített belső élmények gazdagsága. A költőhöz közelálló alkotók művei tág horizontot kölcsönöznek verseinek; azoknak a jelentéstani rétegződéseknek a felismerése, amelyek tudatosan (vagy néha talán öntudatlanul) különféle művészi és intellektuális kontextusokat hívnak életre, ez minden bizonnyal az egyik legfontosabb élmény, amelyet ez a költészet az olvasónak nyújt. Danielkiewicz vidéki léte, hála a kulturális tájagnak, se nem ijesztően szürke, se nem reménytelenül szomorú.

Szenyán Erzsébet fordítása